

JUNIE
1959

K O E R S

DEEL XXVI

No. 12.

DIE WONDER VAN AFRIKAANS

TOTIUS en DIE BYBELVERTALERS*

In die kort tydjie tot my beskikking kan ek slegs probeer om oor hierdie heel belangrike onderwerp, eintlik die sentrale onderwerp, van ons taalfees, enkele essensiële aspekte kortliks aan te raak.

Die sentrale onderwerp, want die eerste bewuste strewe na die verheffing van Afrikaans tot skryf-, tot kultuurtaal het sy aanleiding gevind in die sterk gevoelde behoefte by 'n klein groepie manne om die Bybel in eie taal meer toeganklik te maak vir almal, ook vir die Kleurling. Hierdie drang loop soos 'n goue draad deur die taalstryd van die Eerste en die Tweede Beweging. En daardie stryd is nie besleg, kón nie besleg word deur wetgewing en besluite nie. Dit is besleg deur die verskyning in 1933 van die Afrikaanse Bybel en van die Afrikaanse Psalmboek in 1937. Dan eers is Afri-

kaans as kultuurtaal mondig, is ons as volk mondig as ons Gods Woord in eie taal kan lees, as ons God singend kan loof in eie taal.

Dis nie nou die geleentheid om die geskiedenis van die Afrikaanse Bybelvertaling te probeer skets nie. Vanaf Arnoldus Pannevis, C. P. Hoogenhout en S. J. du Toit het baie meegewerk om die volk van die noodsaaklikheid daarvan te oortuig. Vanaf Hoogenhout en S. J. du Toit het baie hulle bydrae gelewer tot die werk self, teoloë en taalkundiges, 'n groot skare. Die name van die meeste sal u slegs vind in meer uitvoerige geskiedskrywing van die onderwerp. Ek gaan nie name noem nie. Hier in ons gehoor is vanaand etlike persone wat in die stilte gearbei het. Die Bybelvertaling is die gesamentlike werk van die drie Hollandse Kerke, van die volk. Uiteindelik rus die groot

* Rede gehou by geleentheid van die Afrikaanse taalfees te Potchefstroom.

taak op die skouers van die aan ons almal bekende vyftal: ds. J. D. Kestell, wat deur sy jarelange getroue volksdiens die ere naam van Vader Kestell verwerf het; dr. H. C. M. Fourie, grondig onderlegde Hebraïkus, grondig geskool in die klassieke tale, tegelykertyd iemand met 'n groot liefde vir die gesproke taal, wat hy so goed in al sy nuanses geken het; prof. B. B. Keet, wat vanaf sy studentejare so 'n besielende rol gespeel het in die groei van die besef van die noodsaaklikheid van die Bybel in eie taal; prof. E. E. van Rooyen, die deeglike teoloog; dr. J. D. du Toit, algemeen bekend as Totius.

Dit sou ondoenlik wees om in die kort bestek my toegestaan die aandeel van elkeen afsonderlik te probeer bespreek, in sover dit trouens vasgestel sou kan word. Saam met prof. L. J. du Plessis, wat in die begin stadium sekretaris was van die kommissie, en saam met dr. H. Venter, wat waardevolle werk gelewer het i.v.m. die hersiene uitgawe, kan ek persoonlik getuig van die ingespanne arbeid wat die taak geveerg het, die tyd en kragte wat daaraan gewy is.

Daar was geen tradisie waarop gebou kon word nie. Al wat daar was, was die onvolledige eerste pogings van Hoogenhout en S. J. du Toit. Wel kon reeds gebou word op die taalgebruik van ons digters en romanskrywers, maar self moes hierdie manne tog die groot probleme oplos van 'n literêr betreklik nog ongevormde taal te gebruik vir die groot verskeidenheid van stylsoorte wat die Bybel oplewer: die eenvoudige, direkte verteltrant van Samuel, Konings en Kronieke en die

Evangelies; Paulus se diepsinnige grawe in die misteries van die geloof; die ruige boetprediking van Jesaja en Jeremia; die magtige apokaluptiese visioene van Johannes op Patmos; die hartstogtelike liriek van Job en die Psalms, en in die boek van die Psalms dié groot verskeidenheid van stemminge: klag en jubilering, deemoed en verslaenheid, verbeelding van die magtige openbaring van die majesteit van God in sy Skepping, diepe berou en geloofsversekerdheid, die vloekpsalms. En steeds moet die Oosterse koloriet bewaar bly in Afrikaanse segging.

Daarby moes nog allerlei probleme opgelos word van konsekwente taalgebruik en spelling.

In sekere sin was daar wél 'n tradisie: dié van die Nederlandse Statevertaling, wat so diep ingewortel is in ons lewe en taal. Dit was 'n groot, dankbaar aanvaarde, steun, 'n verryking van ons taal. Dit was ook 'n beperking, dit kon die vertalers bind aan woorde en wendings en uitdrukkinge wat nie tipies Afrikaans is nie. Want die taal van die Afrikaanse Bybel moet wortel in die spreektaal. Daaruit moet hy sy krag put, maar daardie taal moet veredel word, soos vir alle kuns. Dit het steeds meegebring die spanning tussen die verhevene en die al te gemoedelike.

Die werk van hierdie manne is mensewerk, en ook wat die taal betref sal ons Bybel van tyd tot tyd hersien moet word namate ons taalgebruik en insigte ontwikkel. Maar dit kan met veiligheid verwag word dat net soos Luther se Bybel op die vorming van Duits en die Statevertaling op die van Nederlands,

so ook ons Bybel sy stempel sal afdruk op Afrikaans.

Waar dit onmoontlik sou wees om stil te staan by die aandeel van die afsonderlike vertalers, is ek gevra om toe te spits op die werk van Totius. Dit lyk my geregverdig, veral om twee redes:

1. Almal is dit daaroor eens dat hy die leueaandeel gehad het; die van ons wat die voorreg gehad het om met hom saam te mag werk, kan getuig van sy onvermoeide ywer, die gewetensvolheid waarmee hy die kleinste dinge as belangrik beskou het, sy nederige bereidheid om van die advies van ander gebruik te maak, die besieling wat deur dit alles steeds van hom uitgegaan het. Die Bybelvertaling het vir hom lewens-taak geword waaraan hy hom tot sy laaste snik gewy het.

2. Sy hele persoonlikheid, sy harmoniese ontwikkeling as mens, as volksman en kerkman, as wetenskaplike en digter het hom vir hierdie taak voorberei.

Dit gaan hier nie om mensverheerliking nie — niks sou hierdie beskeie, vrome mens meer onwaardig wees nie. Wat van Totius gesê sal word, geld in sekere opsigte en in sekere mate van almal. Ons kan Totius se strewe en gees beskou as simbolies van die gees waarin hierdie taak aanvaar en volbring is.

Twee dinge tref ons dadelik in Totius se persoonlikheid en ontwikkeling:

1. Totius is altyd die dienende; sy hele lewe, alles wat hy ontvang het aan fyn- en diepvoelende persoonlikheid, aan gees en gemoed, aan kunstenaarsgawe het hy gestel in diens van

sy medemens, sy Kerk, sy volk, bo alles van sy God. Die grootste lewende Nederlandse digter, A. Roland Holst, wat uit 'n heel ander lewensbeskouing leef, het ná 'n besoek aan Krugerskraal diep getuig van „een namiddag, waarvan de bijna heilige eenvoud het mij later begripelijk maakte, hoe deze kleine groote man, deze dienende dichter op een stillen achtergrond als het ware, het volksgeweten van den Afrikaander belichaamt”. En hierdie produk en tolk van die opperste kultuur van die Weste, wat self die gewete van sy tyd genoem is, gaan verder: „Het komt mij voor, dat hij in die dichtkunst een vorm van menseh-zijn verwezenlijkte, die in de verwarde wereld van het Europeesche Westen nauwelijks meer mogelijk lijkt: die van de voor zichzelf niets eischende Dienaar: waardig en bescheiden, streng voor zichzelf, voor de menschen mild. Nergens ook maar een zweem van hoogmoed, doch integendeel om en tusschen de woorden iets, wat ek zou willen noemen een edele kuisheid van de ziel”. Hierdie woorde is geskryf deur iemand wat slegs enkele ure in Totius se geselskap deurgebring het en wie se kennis van sy poësie hoofsaaklik beperk was tot sy Psalmberyming. Beter karakteristiek is daar van Totius nie geskryf nie.

2. Daar is in ons letterkunde, in ons volkslewe geen figuur wat die stryd vir ons taal, vir die behoud van ons volksiel volledig meegemaak, meegestry het van die begin tot die hoogtepunte van volbragte Bybelvertaling en Psalmberyming as Totius nie.

As driejarige kind het hy gespeel in sy vader se agterkamer waar die

Genootskappers se eerste drukpersie gestaan het. As agtienjarige seun is hy verantwoordelik vir die vermeerderde uitgawe van die eerste Afrikaanse geskiedenisboek: „Die Geskiedenis van ons land in die taal van ons volk”, en tydens die Eerste Beweging skryf hy sy eerste stamelende gediggies in amper-Afrikaans.

Tydens die Tweede Vryheidsoorlog is hy 'n tydlank saam met die kommando's in die veld. Ná die vernederende vrede van Vereeniging is hy saam met Celliers en Leipoldt die digter wat bevrydende uiting gee aan die oorlogsmart, is hy die digter wat in die skynbaar so sinloos-wrede gebeure die sin sal vind: in die lyding van vrou en kind sien hy die Raadsplan van God; hy wat die Bybelse waarheid aanvaar dat die graankorrel eers moet afsterf voor nuwe lewe kan ontkiem, kan sy gedig „Trane” afsluit met die troosvolle toekoms-siening:

Dank die swaargeperste wolk
vir die tallose akkervolk!
Dank die stryd-swaar, donker nag
vir die dou met tintellag!
Dank die boer se aanskynsweat
dat die mens sy brood kan eet!
Maar ek dank die moedertrane,
sade van nuut-opgestane
nasie . . . 'k Sien haar trane lag
in die lig van nuwe dag!

Hy is egter ook die boetprofeet wat waarsku teen die verlaat van die ou paaie, soos oom Gert in *Trekkerswee*:

Jul weet hoe God gered het. Dink
aan Lang Nek, aan Ingogo en
aan Amajuba's hoë kranse.
Wee ons as ons weer God vergeet,
soos Israel by Sinai

om voor 'n goue kalf te danse!

Hoewel hy hom nie op die openbare politieke terrein begeef nie, tree hierdie beskeie, teruggetrokke man in krisismomente met groot beslistheid op vir die behoud van die essensiële dinge in die stryd om die behoud van die geestelike waardes van 'n Christenvolk wat na vryheid streef. Dink slegs aan die Bloemfonteinse Moedertaalkongres.

Maar naas die nasionale digter is daar ook die digter wat deur die verlies van dierbares deur diep waters moes gaan en troos vind in die geloof. Dit het groot verdieping en verinniging in sy kuns gebring, die volle ontplooiing van sy digtergawes.

Hierdie twee faktore: versoende meeleef in die geloof met sy volk se smart, en berusting deur die geloof in eie smart, het hom voorberei vir die taak van Psalmberymmer. Net soos die Hebreeuse psalmdigters dit profeties gedoen het, kon hy volksleed en eie leed sien as die smart van die gelowiges, Gods kinders van alle tye en alle volke.

Waar sy digterskap sy hoogste taak en vervulling gevind het in die dienende werk van die Psalmberyming, daar het sy arbeid as teoloog uitgeloop op en hoogste vervulling gevind in sy aandeel aan die Bybelvertaling. Maar ook sy digterskap het hom hiertoe bekwaam, nie alleen omdat dit hom die taal en die beeld so laat deurvoel het, nie alleen omdat hy die aangewese vertaler was van die „digterlike” boeke soos Job, die Psalms, Prediker, Hooglied, ook Jesaja nie, maar daardie digterskap was van die begin af ingestem op die Bybel, in lewensgevoel en uitdrukkings-middele Bybels. Al die oorgelewerde gelyke-

nisse: die lewe as 'n reis, die mens as pelgrim, die staf op die lewensreis, die trein van die lewe, alle vlees is gras, stroom van die Tyd, die duifie in die ark terug, Ragel as Allydensmoeder, en so baie ander, wat deur die eeue heen die Christendigter gedien het om sy lewensgevoel te verbeeld, beleef hy op heel persoonlike wyse, veral deur sy inlewing in die Bybel, die oerbron van hierdie gelykenisse. Die Bybeltekste wat hy telkens as motto plaas, is nie maar „afterthought” nie — hulle dui die oorsprong van sy siening, die grondtoon van sy ontroering aan, sy bepeinsing van wat reeds vroeër in die geloof gesê is. Dikwels het hy ook wat hy in die Skrif in kiem gevind het, tot eksplisiete beeld of gelykenis uitgewerk. En heeltemal in die gees van die Bybel skep hy self nuwe gelykenisse: die wilgerboom as beeld van ootmoedige skuldbesef, die lafenis skenkende ou put en die gewilliglik in die diepte sinkende betonblokke van die breekwater in Tafelbaai as beelde van die selfverloënende moederlewe, trane as silwere gebede, die wag-'n-bietjiebos van die Godsbesluit, die lydsame en tog fiere os, die droefgeestige tortelduifie, die donker

poort van smart, die see van die vergetelheid wat telkens die wrak van smartherinneringe uitspoel.

Vermoeid deur drukke ampspligte en veral deur die taak van Bybelvertaling en Psalmberyming het Totius bly voortdig en, in teenstelling tot Celliers en Leipoldt, tot in sy laatste bundel as kunstenaar bly groei, 'n ontwikkelingsgang deurgemaak in vormgewing wat hom verrassend na aan sy jongste tydgenote laat staan. Dis 'n boeiende studie om die ontwikkelingsgang na te gaan van die eerste, onbeholpe Patriotgediggies van Jaduto tot die beste verse van die gryse Totius in al hulle soberheid, hulle uiterste gevoeligheid en deursigtigheid. Maar dwarsdeur daardie groei sien ons 'n standvastige kern.

Daardie ontwikkelingsgang is die groei van Afrikaans, van die Afrikaanse Gedagte wat plaasgevind het in die tydperk van een ryk, begenadigde en tog so beskeie menselewe. 'n Wonder!

G. DEKKER.

P.U. vir C.H.O.